

EL MITE DEL CINTURÓ ROIG

Apunts sobre la lluita política al Baix Llobregat durant la transició

JESÚS A. VILA
Periodista

Dossier

Quan es parla de cinturó roig referint-se a la conurbació de Barcelona, s'expressa una referència explícita al poder de mobilització i confrontació social dels treballadors d'aquest territori en un període històric determinat. Ni el concepte ve d'antic ni es refereix a la tradicional convulsió social que va viure la Barcelona industrial del XIX i el seu àmbit durant més de 150 anys d'història.¹ El cinturó roig és cosa recent, de quan les autoritats de la dictadura resultant de la Guerra Civil del 36 veien en les revoltes dels obrers –sobretot de les àrees més industrialitzades– el resultat d'una conspiració maniqueïsta de l'internacionalisme proletari, representant etern de l'anti-Espanya, disposat a conquerir el poder o, almenys, a alterar greument la pau social imposada per la rígida legislació franquista. O sigui, cinturó roig ha estat considerat –des de l'Estat i, per extensió, de manera general– sinònim de treballadors industrials organitzats per combatre el capitalisme i el poder de l'Estat, amb un contingut no solament reivindicatiu sinó també clarament polític, de confrontació amb la legitimitat establerta fins on fos possible. És, per tant, un concepte generalista de lluita de classes sota el franquisme encapçalada per la massa obrera industrial, que apareix en la immediata postguerra i que actua sobre les restes d'un proletariat fabril dispers, enfonsat i voluntarista, però de gran tradició combativa, com va ser el català de finals del segle XIX i primer terç llarg del XX.

¹ Barcelona va ser anomenada *La Rosa de Fuego* per part dels anarquistes de primers de segle, a causa de les grans confrontacions obreres amb la patronal i els sindicats grocs d'aquell període. Joaquín Romero Maura va escriure un llibre titulat precisament així, retratant l'obrerisme barcelonès entre el 1899 i el 1909. Ed. Grijalbo. Barcelona-Buenos Aires-México DF, 1975.

És important aclarir el concepte perquè, tot i que no és un terme excessivament utilitzat en els inicis de la dictadura, sí que va tenir durant el tardofranquisme i la transició, la virtut d'expressar el conjunt de circumstàncies de confrontació que es donaven en el cinturó industrial de Barcelona en relació amb els centres de poder de la dictadura: essencialment les autoritats polítiques, una patronal desestructurada des del punt de vista representatiu però amb fortes vinculacions amb el poder i els àmbits burocràtics del sindicat vertical, exclusiu aleshores.

El cinturó roig de Barcelona era considerat, per tant, una zona de conflicte i la manera d'explicar una reacció de protesta: un espai territorialment difús, format per les ciutats i pobles de l'entorn de la gran ciutat que havien desenvolupat forts nuclis d'industrialització i que incloïen, en conseqüència, petites, mitjanes i grans empreses, que eren un sistemàtic reclam de mà d'obra i que havien contribuït molt negativament al desequilibri territorial i social de la seva zona d'influència. El cinturó roig va referir històricament unes pautes de lluita política i sindical que resumeixen bona part del conflicte social del territori industrial barceloní entre els anys 1962 i 1979, aproximadament.

Per explicar-ho cal fer una mica de memòria prèvia. A principis del segle XX Barcelona tenia dins el seu terme municipal unes 7.000 fàbriques i tallers industrials que molt aviat acabarien de desbordar el terme.² Hi vivien aleshores més de mig milió de persones,³ quan el conjunt de la població catalana no arribava als dos milions. Des d'aleshores, l'expansió industrial pel

² Romero Maura, *op cit.* pàg. 56

³ *El fet metropolità a Barcelona: una aproximació econòmica*: E Llarch i X. Sàez a *L'Avenç* núm 88, des. 1985, pàg 50

seu àmbit d'influència ha estat imparable i abassegadora, i el reclam de mà d'obra constant, fins al punt que ja als anys seixanta Barcelona tenia 1,5 milions d'habitants i Catalunya fregava els 4 milions. L'any 1975 Barcelona tenia censats 1.751.136 habitants i la resta de l'àrea metropolitana estricta (territori de l'antiga Corporació Metropolitana, on hi ha una bona part de la comarca natural del Baix Llobregat però no tota) en tenia 1.228.853.⁴ A finals del segle XX l'aglomeració metropolitana de la gran ciutat sumava més de 4,2 milions d'habitants, que s'estenien per 3.236 km² d'un territori urbà molt intervingut.⁵

Dossier

Les variables industrials d'aquests anys indiquen una progressió que no s'acaba ni tan sols en l'època que analitzem. El 1978 el Barcelonès tenia el 46,7% dels actius industrials de la regió metropolitana, el Vallès Occidental el 20,5% i el Baix Llobregat el 13,3%. El degoteig d'instal·lació d'empreses a la perifèria es produí des de finals del XIX i fins a finals del XX, però ja entre el 1964 i el 1972 s'havien produït més de 500 trasllats d'empreses industrials a l'àrea metropolitana, dels quals el 80% procedien de la gran ciutat. El cinturó industrial, per tant, no és cosa només del Baix Llobregat, tot i que l'evolució territorial i social del Baix Llobregat ve marcada especialment per la progressió industrial encara més que les altres comarques perifèriques. I de la mateixa manera que no ens podem apropiari totalment del terme *cinturó industrial*, tampoc seria just assimilar en exclusiva *cinturó roig* al moviment politico-sindical del Baix Llobregat. Els analistes han situat almenys tres eixos d'activitat industrial específica a l'àrea metropolitana durant aquests darrers anys de l'últim franquisme, a més de la pròpia de Barcelona, amb una certa diferència en les accions i en la història. Un d'aquests eixos indiscutibles és el del Baix Llobregat.

La idea del cinturó roig, però, presenta, tal com s'entén habitualment, greus simplificacions. D'una banda, es percep com un moviment articulat dels treballadors industrials organitzats amb objectius de lluita política contra la dictadura, quan la realitat va ser sempre molt més complexa, plural i contradictòria. Ni el cinturó roig era un moviment prou articulat, ni era exclusivament de treballadors industrials, ni tota la perifèria expressava els mateixos ritmes i fluxos de lluita sindical o urbana, ni molt menys els objectius eren clarament d'oposició política a la dictadura. Que en

⁴ Article citat, pàg 50.

⁵ Article de Maravillas Rojo a *La Factoria* núm 12, juny/setembre 2000.

Revista d'Assemblea Obrera referida a la lluita dels treballadors de Seat. Fons: ACSFL.

moments clau de la lluita antifranquista de finals del període la impressió de la protesta fos homogènia i presentés una imatge de coordinació i confluència d'objectius polítics, no vol dir en absolut que fos així ni en l'origen ni en l'estratègia.

Si s'ha de fer cas de la tesi del professor Balfour,⁶ una cosa eren les intencions de l'avantguarda organitzada (tant en la vessant política clandestina com en la sindical) i una altra de molt diferent l'òptica d'interessos específics dels treballadors en lluita. Si en l'encapçalament d'aquest treball es parla de mite del cinturó roig és perquè els resultats de la lluita articulada dels treballadors de la perifèria durant els anys setanta no van arribar a ser els que es podien suposar si haguéssim fet cas de les cròniques agosarades del moment. En efecte, el cinturó roig ha actuat més com un mite que com una realitat. Ara, però també aleshores. Els resultats de tota aquella lluita sindical i política no van ser els potencialment previsibles ni a l'hora de forçar un mecanisme de transició que convertís en hegemònic

⁶ Balfour, Sebastian. *El movimiento obrero desde 1939 en España*. London University. Working Paper. Barcelona, 1990.

Grup de sindicalistes en suport als treballadors de FORSA durant una concentració en un dels diferents conflictes que es van produir durant la transició democràtica a la comarca (1975). Fons: ACSFL.

ca l'esquerra que proclamava la ruptura, ni ho ha estat posteriorment en els reflexos electorals durant la normalitat representativa.⁷

L'actual conseller de Treball de la Generalitat de Catalunya, que durant molts anys va ser el secretari general de la UGT del Baix Llobregat, era molt explícit en un article de l'any 1999 quan reconeixia que els activistes sindicals de la clandestinitat "eren molts menys dels que s'haurien necessitat",⁸ i reconeixent això es reconeixia implícitament que el moviment obrer del Baix Llobregat va fer molt, probablement tot el que podia, però ni tenia la força ni la claredat estratègica per fer el que es podia esperar d'aquell esclat de revolta del tardofranquisme. Tot i ser ben certa l'apreciació de l'amic Rañé, el mite del cinturó roig no es va malmetre només per una qüestió de quantitat, sinó especialment per la incapacitat d'influència

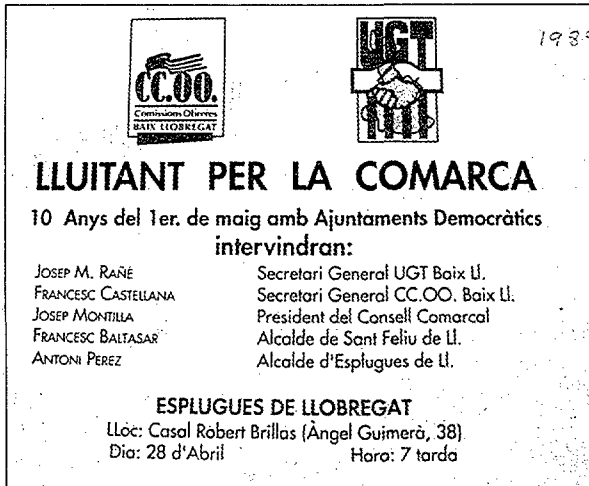
que va demostrar aquella punta de llança que era el moviment obrer en lluita a la comarca, per imposar polítiques de ruptura en l'estratègia dels partits que impulsaven la transformació de la dictadura en un règim democràtic homologable. La interpretació del professor Balfour en aquest sentit resulta molt estimable i representativa, tot i que profundament controvertida alhora. Ell afirma que "els interessos dels treballadors –del cinturó roig en el seu conjunt i no només al Baix Llobregat– van ser subordinats a la consecució d'un consens polític moderat que no reflectia la importància del moviment obrer en l'oposició a l'antic règim". I per fer aquesta afirmació es basa en el convenciment que hi havia una forta tendència de l'oposició política a subordinar el treball sindical als objectius superiors de pactar l'única sortida possible al franquisme.⁹

¿Voldria dir, això, que els líders sindicals dels diferents moviments de lluita que es van produir durant els anys setanta en el cinturó roig no formaven part de les cúpules de direcció dels partits en la clandestinitat? ¿O potser era que la seva influència era escassa dins els organismes dirigents que dissenyaven la política a seguir en cada moment? Si la política de l'esquerra

⁷ Els diaris s'han fet ressò en múltiples ocasions de la caiguda del mite del cinturó roig. Vegeu, per exemple, la portada del setmanari *Llobregat* de juny de 1987, on a primera plana, com a introducció de les anàlisis de les eleccions municipals d'aquell any, es llegeix el següent titular: "El Baix no es tan rojo como lo pintan".

⁸ *Moviment Obrer: contextualització històrica*. Consell Comarcal del Baix Llobregat, 1999. Article de Josep Maria Rañé, pàg. 26

⁹ Article citat, pàg. 8. Nota 3.

Tarjeta d'un acte commemoratiu del desè aniversari de les celebracions del Primer de Maig amb els ajuntaments democràtics. Fons: ACSFL.

més combativa es feia al marge de la dinàmica de lluita a les fàbriques i als barris, l'error no podia ser més aclaparador, entre altres coses perquè els partits de l'esquerra radical sempre han assenyalat el moviment obrer i popular com el principal protagonista de la consecució del socialisme. Les dades històriques ens mostren que les estratègies de l'esquerra real van ser discordants i oposades entre elles durant la negociació de la transició política i que van treballar en peu d'igualtat les organitzacions de la dreta conservadora —múltiples i variables a nivell central i a nivell de territoris amb vocació autònoma— i les d'aquestes.

Probablement el mite del cinturó roig, entre molts altres mites, va tenir conseqüències més perverses que la tesi que defensa, amb gran mèrit, el professor Balfour i que pot tenir una part considerable de raó. El mite del cinturó roig va enlluernar l'esquerra més combativa. Li va fer creure que el combat a les fàbriques, encapçalat per treballadors polititzats en defensa de millors condicions de vida i de treball, de salaris dignes i de contrapartides sindicals, i que van seguir aclaparadorament centenars de treballadors a la perifèria de Barcelona i al Baix Llobregat, servia per si sol per avalar un canvi radical de règim. Ni es va tenir suficientment en compte que, com diu Balfour, "el nou moviment obrer que va sorgir als anys seixanta tenia un caràcter fonamentalment reivindicatiu", molt lluny de qualsevol vel·leïtat revolucionària —afegim nosaltres—, ni es va valorar suficientment que, en aquest context, la consigna més creïble, possible i engrescadora era la consecució d'una democràcia formal homologable a la dels països veïns. I, per sobre de tot plegat, les mirades estratègiques d'aquesta esquerra van ser incapaces de

veure que l'Europa que s'estava construint, dissenyada, protagonitzada i hegemnitzada en gran part per la socialdemocràcia europeïsta, consolidada i respectada als països locomotora (França, Alemanya i Itàlia especialment), aspirava exclusivament a una Espanya normalitzada, amb dos grans partits de masses, de gran eficàcia electoral i proclius a una alternança suau.

El gran capital de l'esquerra transformadora, aquella que no es podia conformar amb una democràcia liberal homologable, es trobava justament en la capacitat de mobilització demostrada en els cinturons roigs, especialment els de les grans ciutats: Madrid, Barcelona, País Basc i Astúries. Entre ells, el moviment obrer organitzat del Baix Llobregat va tenir un pes molt important en el disseny de la proposta rupturista d'aquesta esquerra, malgrat que estava desunida i gastava una part important dels seus esforços en la confrontació interna. I si aquest gran capital era la mobilització, als inicis en defensa de reivindicacions laborals i sindicals que fàcilment l'avantguarda organitzada estenia cap a la vessant política, el que hauria estat més recomanable era circumscriure la lluita política general a aquest àmbit —a l'àmbit de l'organització de base, popular, sindical, directament social—, almenys fins que la dinàmica de la societat garantís el suport electoral suficient.

No va ser així. L'esquerra radical reclamava amb la mateixa eufòria que la resta d'organitzacions del país —des del PSOE fins a Alianza Popular— la normalitat democràtica, les eleccions a Corts, la batalla institucional i parlamentària. Ben aviat es va demostrar que una cosa és la mobilització de fàbrica, capaç d'estendre la seva eficàcia als barris i a les organitzacions d'estudiants i de professionals, capaç de forçar un nou marc de relacions laborals a través de la negociació de convenis col·lectius i d'estructurar organitzacions veïnals reivindicatives, i una altra de ben diferent guanyar eleccions.

El país havia canviat força en 40 anys de dictadura. El franquisme no solament havia anorreat les organitzacions de classe sinó també el mateix concepte de moviment obrer. No solament havia acabat amb un sindicalisme digne d'aquest nom, sinó que també havia fet tot el possible per exterminar de la consciència social la voluntat de resistència, ni que fos per la via pacífica. Els anys setanta havien fet forat en aquest esforç exterminador del règim gràcies a l'aparició en l'esfera política, sindical, professional i cívica, dels fills dels antics combatents vençuts; però quan Franco mor, aquest moviment es troba en els seus inicis: les orga-

Concentració de treballadors del Baix Llobregat a la plaça de Catalunya de Barcelona contra la reforma de la Seguretat Social i la retallada de les pensions. Fons: ACSFL.

nitzacions són febles i la consciència encara és precària. Almenys la consciència radical, de rebel·lia. El país, en canvi, aspira a una democràcia normalitzada i aquest sentiment sí que és general. Avança de la mà de tothom: de la socialdemocràcia, de les altes finances, dels grups empresarials i multinacionals, de l'Església, fins i tot de bona part de l'Exèrcit. I també de l'esquerra més radical i de les organitzacions nacionalistes. I les eleccions es converteixen en un horitzó esperat per tothom i irreversible.

Aviat es veuria que la carrera electoral no estava feta pel moviment resistencialista de l'esquerra més directament compromesa amb l'antifranquisme. Malgrat tot, el mite del cinturó roig encara tenia un pes considerable. L'esquerra —presa globalment— guanyava sense treva en el cinturó roig de Barcelona. El Baix Llobregat era, en aquest sentit, un dels exponents principals d'aquest comportament electoral i aquests resultats inicials van fer creure que, en efecte, allà on el moviment obrer i veïnal havia treballat amb més cura, els resultats electorals eren més bons per aquesta esquerra combativa. Gran error. La lectura electoral ni es podia fer a nivell localista ni reflectia la realitat de la situació. Primer, perquè la llei electoral presentava un disseny perfecte per obviar el localisme dels cinturons roigs de tot el país. Segon, perquè el resultat elec-

toral sempre és erràtic i no respon essencialment a dinàmiques properes —si n'exceptuem les eleccions locals—, sinó a sensacions generalistes sovint manipulades —sense cap voluntat pejorativa— pels mitjans de comunicació i d'opinió.

Al Baix Llobregat, com a tot arreu, la dinàmica electoral va ser l'element definitiu de la davallada del mite. El mite es podia sostenir mentre l'element cabdal fos la mobilització, el conflicte. La lluita institucional —i més en les circumstàncies en què es va produir— implicava necessàriament el final de la lluita popular, que tenia altres lleres, i de la lluita sindical com s'havia entès fins a la normalitat democràtica, que per això s'havien format els sindicats de classe.

Precisament aquest va ser un punt d'inflexió, també, a la comarca. Un moviment obrer sòlid, amb el poder en les assemblees de fàbrica o de sector, amb criteris unitaris i autònoms, continuava sent un perill per a l'estabilitat social, entesa aquesta com a control de dinàmiques i de resultats de les accions socials. Per això l'experiència única de la Intersindical del Baix Llobregat va ser suficient per evidenciar el que no havia de fer-se. Les assemblees poden arribar a ser incontrolables i les discussions sobre diferents estratègies en el si d'un sindicat unitari difícilment sotmeses

Una de les manifestacions de treballadors en defensa dels seus llocs de treball en els moments més durs de la crisi econòmica. (1978).

Fons: ACSFL

a influències externes. No ha estat aquesta la dinàmica dels partits polítics des que es van forjar, i encara ho eren menys en aquells anys difícils del postfranquisme. En aquest punt és on la tesi de Balfour pren tot el seu significat: on es fa més evident que l'oposició política subordinava el treball sindical a la seva estratègia.

La dinàmica electoral, per tant, va transmutar totalment les pautes de lluita política i sindical a la comarca i a fora. Els resultats d'àmbit general i autonòmic aviat van deixar veure la realitat del país, que ni era tan d'esquerres com es pensava si l'observador se situava en mig del cinturó roig, ni el franquisme havia quedat tan derrotat com ens imaginàvem. Només cal fer l'anàlisi del bonapartisme ¹⁰ per entendre el que estem afirmant.

Pel que fa a l'àmbit local, la situació va ser molt diferent. Un observador crític de la realitat del moment podria resultar molt pessimista i contradictori respecte de les opinions generals sobre el triomf aclaparador de

l'esquerra a la comarca. És veritat que l'esquerra –si l'eufemisme continua sent vàlid– va guanyar al Baix Llobregat, però també és veritat que amb el triomf de l'esquerra va afeblir-se gairebé per sempre la precària organització política i social que hi havia als municipis. Líders obrers i veïnals, professionals que havien estat al servei dels interessos populars i companys de viatge amb un magnífic sentit de l'oportunitat, van pujar al carro del poder institucional per treballar des dels ajuntaments, les diputacions i les institucions de rang superior, abandonant per sempre més l'organització política de base o el treball sindical de fàbrica. El gran capital de la mobilització de l'esquerra es va diluir com un sucre en el marasme de la batalla institucional, justament l'espai dissenyat pels reformistes de la transició per fer circular sense descarrilaments incontrolables el tren de la normalitat democràtica d'aquest país. La reforma pactada havia estat un èxit definitiu. Després, la dreta vendria que aquest trajecte havia estat un mèrit propi dissenyat des de les catacumbes del franquisme, amb l'arriscada complicitat del rei. I els corifeus de torn, primer tímidament i després sense embuts, aixecarien magnànimes lloances al bon sentit de tots plegats, des de Fraga fins a Carrillo.

No és espai, aquest, per valorar el present ni per mostrar elogis o prevencions sobre el futur que ens espera. Sí que cal dir, però, des de la visió històrica dels fets, que les coses podrien haver anat d'una altra manera si –entre altres molts aspectes– s'hagués descon-

¹⁰ Bonaparte va significar un parèntesi entre règims per garantir l'hegemonia política dels interessos representats per la gran aristocràcia i el poder financer a França. Bonapartisme és, per extensió, un règim de transició que garanteix l'estabilitat del model capitalista clàssic entre una època de fortes confrontacions que acaba en crisi i una altra que succeeix un règim d'excepcionalitat i que aboca a una situació política on ostenten el poder les mateixes estructures socials abans derrotades.

fiat més del mite del cinturó roig i si les pautes de lluita política de la transició, simplement apuntades en aquest article, s'haguessin consolidat al marge de les dinàmiques imposades pels que no han perdut el poder des que la història és història, amb escassíssims períodes d'humilitat forçada que s'han entossudit a revestir d'infàmia i temences.

Dossier